

**Gerbiamasis posėdžio pirmininke,
Gerbiamieji Seimo nariai,**

Visų pirma noriu padėkoti jums už suteiktą progą pasidalyti Valstybės kontrolės išvalgomis apie Europos Sąjungos lėšų naudojimą. Ši diskusija labiau skirta ateinančio finansinio laikotarpio problematikai. Todėl savo pasisakyme aš pasistengsiu daugiau dėmesio skirti tai patirčiai ir klaidoms, kurias pastebėjome audituodami besibaigiančio finansinio laikotarpio darbus. Ir, žinoma, kalbėsiu apie rekomendacijas, kurios gali būti aktualios ateityje, 2007-2013 metais naudojant Europos Sąjungos biudžeto lėšas.

Šios diskusijos tema verčia mane apsiriboti tik struktūrinės paramos ir Sanglaudos fondo projektų analize. Tai maždaug pusė iš Europos Sąjungos gaunamų lėšų. Aš nekalbėsiu apie žemės ūkiui skiriamą paramą, kurios panaudojimui mes teikiame ypač daug dėmesio. Galbūt tai bus kitos diskusijos tema.

Be to, noriu atkreipti Jūsų dėmesį, kad faktai ir pavyzdžiai, kuriuos aš pateiksiu, bus paimti iš jau atliktų auditų ataskaitų, tai nėra operatyvūs duomenys. Šiandien situacija gali būti kiek kitokia. Ir mums beliks tik džiaugtis, jei kas pasakys, kad auditorių nurodyti trūkumai jau yra ištaisyti.

Kaip ne kartą esu minėjusi, kalbant apie Europos Sąjungos lėšas mus visus domina trys svarbiausi klausimai: ar lėšos naudojamos efektyviai, taupiai ir rezultatyviai? ar tos lėšos naudojamos pagal nustatytas taisykles ir ar nėra pavojaus, kad dėl pažeidimų Lietuvai bus taikomos sankcijos? ir trečiasis klausimas: ar institucijos ir ūkio subjektai spės nustatytu laiku panaudoti lėšas ir ar nereikės nepanaudotų lėšų gražinti ten pat – atgal į Europos Sąjungos biudžetą?

Ieškodami atsakymų į pirmąjį klausimą – ar lėšos naudojamos efektyviai, taupiai ir rezultatyviai - mes atliekame veiklos auditus.

Aplinkos apsaugos srityje atlikome keturis tokius auditus. Priminsiu jų rezultatus.

Audituodami komunalinių atliekų tvarkymą konstatavome, kad ne visi regioniniai atliekų tvarkymo projektai bus įgyvendinti iki EK nustatyto termino. Vėluojama vykdyti projektus dėl ilgai užtrunkančių sprendimų priėmimo procedūrų, nekokybiškai parengtų projektų ir konkursinės dokumentacijos. Atskiros savivaldybės dažnai turi skirtingas nuomones dėl regioninių atliekų tvarkymo centrų veiklos funkcijų, jų finansavimo ir valdymo, todėl dažnai negali operatyviai priimti centrų veiklai būtinų sprendimų.

Atlikę saugomų teritorijų tinklo „NATURA 2000“ steigimo Lietuvoje auditą pastebėjome, kad ne visi žemės ir miškų savininkai buvo informuoti, kad jų privati nuosavybė yra tinklo „Natura 2000“ teritorijoje ir kad joje turi būti vykdomos gamtotvarkos priemonės, dėl kurių savininkai gali patirti nuostolių. Paprasčiau kalbant, žmonės neinformuojami, kad jie gali gauti kompensaciją iš Europos Sąjungos lėšų.

Vertindami, kaip įgyvendinama Valstybinė pavojingų atliekų tvarkymo programa, nustatėme, kad projektas, kurio vertė 28,8 mln. EUR, pradėtas vykdyti 2003 metais ir turi būti baigtas iki 2008 metų pabaigos, tačiau audito metu buvo atliekami dar tik projektavimo ir konkursų dokumentacijos parengimo darbai, vykdomos viešųjų pirkimų procedūros. 2006 metų pabaigoje buvo pasirašyta sutarčių ir pagal jas sumokėta tik 2,1 mln. EUR. Galima rizika, kad projektas per numatytą laikotarpį nebus baigtas. Atkreipėme dėmesį, kad vis dar vangiai įgyvendinamas principas, jog už atliekų tvarkymą turi mokėti pats teršėjas.

Audituodami valstybės investicijų nuotekų valymui panaudojimą nustatėme, kad vėluojama įgyvendinti visus vandens tvarkymo projektus ir pasirašyti sutartis. Todėl yra rizika, kad Lietuva nespės laiku atlikti projektuose numatytų darbų, netesės savo įsipareigojimų vandens tvarkymo srityje. Be to, EK nesutikus

pakeisti Finansinių memorandumų, galime prarasti dalį vandens projektams vykdyti skiriamų Sanglaudos fondo lėšų.

Visas darbų vėlavimo priežastis galima pavadinti vadybinėmis ir biurokratinėmis. Šiuo metu susiformavę vandens tvarkymo projektų valdymo principai neskatina savivaldybių efektyviau panaudoti savo išteklius bei galimybes vykdant projektus ir nedidina atsakomybės už jų vykdymo rezultatus. Savivaldybės neprivalo atsiskaityti Vyriausybei už joms priskirtų funkcijų vykdymą ir gautų valstybės biudžeto bei ES lėšų investicijų projektams panaudojimą. Deja, Aplinkos ministerija tikrai neturi svertų paveikti savivaldybes. Todėl siūlėme ieškoti priemonių stiprinti bendradarbiavimą tarp centrinių ir regioninių institucijų.

Specialių veiklos auditų apie Europos Sąjungos lėšų panaudojimą švietimo ir mokslo reikalams mes neatlikome. Tačiau ką tik baigėme plačios apimties auditą, kurio metu analizavome, kaip universitetuose organizuojamos studijos ir kaip panaudojamos studijoms ir mokslui skiriamos lėšos.

Akivaizdžiai pamatėme, kad universitetai nepanaudoja visų Europos Sąjungos teikiamų galimybių paramos lėšomis plėtoti savo mokslinių tyrimų bazę, visą infrastruktūrą.

Apibendrinama veiklos auditų išvadas galiu pasakyti, kad, ko gero, daugiausia problemų kyla dėl prasto administravimo ir kvalifikuotų specialistų stokos. Todėl nespėjama parengti reikalingų dokumentų arba jie parengiami nekokybiškai. Turiu pasakyti, kad ir teisinė bazė nėra pakankama ir išsami, o neretai ji reikalauja korekcijų. Tačiau, kita vertus, neretai parengiamos pernelyg sudėtingos taisyklės, kurių laikymasis visiems be išimties atima daug laiko. Be to, stinga sklاندaus bendradarbiavimo tarp institucijų. Ypač tarp centrinių ir regioninių institucijų. Kaip minėjau, būtų ypač svarbu padidinti savivaldybių atsakomybę ir sustiprinti jų atskaitingumą dėl ES lėšų panaudojimo.

Kaip jums žinoma, Valstybės kontrolė atlieka privalomuosius Europos Sąjungos lėšų panaudojimo finansinius auditus bei teikia ataskaitas Europos Komisijai.

Išskirtiniai šių auditų bruožai – nuodugni taisyklių ir procedūrų laikymosi analizė ir išsamios rekomendacijos, kaip ištaisyti trūkumus, klaidas ir pažeidimus. Reikia iš karto pasakyti, kad iki šiol Europos Komisijos pareigūnai, kurie vertina ir priima sprendimus pagal mūsų auditų ataskaitas, neturėjo pagrindo reikalauti, kad iš Europos Sąjungos gautos lėšos būtų gražintos į Europos Sąjungos biudžetą.

Dėl Struktūrinių fondų panaudojimo Europos Komisija savo sprendimą priims tuomet, kai mes pateiksime galutinę audito ataskaitą, t.y. 2009 – 2010 metais. Iki tol mes atlikome ir atliksime atskirų temų sistemos vertinimo auditus.

Prieš dvejus metus vertinome, kaip veikia Lietuvoje sukurtos struktūrinių fondų paramos valdymo ir kontrolės sistemos. Audito metu nustatyta, kad sukurta sistema iš esmės atitinka jai keliamus reikalavimus. Tačiau tada atkreipėme dėmesį, kad valdymo ir kontrolės funkcijoms vykdyti nebuvo pakankamas tinkamai parengtų darbuotojų skaičius. Todėl pasiūlėme analizuoti specialistų įdarbinimo galimybes, apsvastyti galimybę parengti ir patvirtinti vieningą įdarbinimo sistemos strategiją, centralizuotos mokymo sistemos sukūrimą. Stigo vidaus auditorių, buvo nepakankama jų kompetencija.

Vertindami Lietuvoje sukurtos ES struktūrinių fondų projektų paraiškų atrankos sistemą teigėme, kad ši sistema iš esmės atitinka keliamus reikalavimus, išskyrus tai, kad dar yra ne visai aiškių procedūrų, nėra pakankamai kontrolės priemonių arba jos veikia nepakankamai, paraiškų vertinimo kriterijai nėra aiškūs.

Įvertinę Lietuvoje sukurtą ES struktūrinių fondų pažeidimų administravimo sistemą, konstatavome, kad ji atitinka keliamus reikalavimus. Pasiūlėme nacionaliniuose teisės aktuose detalizuoti kai kurias reglamentų nuostatas, nustatyti tarpinių, vadovaujančios ir mokėjimo institucijų informacijos apie pažeidimus formą, būdus bei terminus, aiškiai ir nuosekliai reglamentuoti pranešimų apie pažeidimus teikimo tvarką. Vadovaujančiai institucijai rekomenduota prižiūrėti procedūrų Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyboje prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengimą ir tvirtinimą.

Neseniai pateikėme ES struktūrinių fondų 2004-2006 m. 1-ojo pusmečio išlaidų ataskaitų audito ataskaitą.

Audito metu nustatyta, kad paramos gavėjų deklaruotos ir pripažintos deklaruotinomis EK išlaidos ne visais atvejais buvo tinkamos finansuoti pagal Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimus. Įgyvendinančioms agentūroms ir tarpinėms institucijoms nepakako gebėjimų nustatyti klaidas, įvertinti dokumentus (jų išsamumą ir teisingumą), teisingai taikyti Darbo kodeksą, Viešųjų pirkimų įstatymą. Tarpinių institucijų kontrolės veiksmai epizodiški, neatliekami patikrinimai projektų administravimo ir įgyvendinimo vietose. Kai kurios vidaus audito tarnybos neįvykdė prievolės patikrinti galutinę paramos gavėją, deklaruotas Europos Komisijai išlaidas. Į šio audito rekomendacijas bus atsižvelgta rengiant 2007-2013 metų laikotarpio administravimo taisykles.

Atlikdami prievolę dėl Sanglaudos fondo (ISPA) audito Europos Komisijai turime pateikti išvadas dėl kiekvieno užbaigto projekto įgyvendinimo bei lėšų panaudojimo.

Per 2004 – 2007 metus buvo atlikti penkių projektų baigiamieji auditai. Dėl keturių auditų Europos Komisija priėmė teigiamus sprendimus, vienas sprendimas rengiamas šiuo metu.

Kalbant apie transporto sektoriuje atliktus Sanglaudos fondo (ISPA) projektus apibendrinama galiu pasakyti, kad nuo jų įgyvendinimo pradžios stebėjome akivaizdų padėties gerėjimą. Pavyzdžiui, 2000 metais vertindami techninę pagalbą geležinkelio Kretos koridorių plėtrai, atkreipėme dėmesį, kad kai kurių techninių užduočių tikslai, darbų apimtys dėl nepakankamų galimybių studijos, užsakovų nepatyrimo, konsultantų darbo kokybės ne visada atitiko užduočių tikslus. Transporto investicijų direkcijai ir Lietuvos geležinkelių bendrovei nurodėme vidaus kontrolės spragas. O po kelerių metų vertindami to paties projekto užbaigimą turėjome gerokai mažiau pastabų, nes daug anksčiau pateiktų rekomendacijų jau buvo įgyvendinta.

Iki šiol, mūsų nuomone, įgyvendinant Sanglaudos fondo (ISPA) auditus aktualu stiprinti vidaus kontrolę, griežčiau laikytis viešųjų pirkimų procedūrų, nuolat stiprinti žmoniškuosius išteklius, nes stinga ne tik aukštos kvalifikacijos patyrusių darbuotojų, bet ir apskritai darbuotojų, kurie tvarko apskaitą, atlieka patikras vietoje. Lietuvos automobilių kelių direkcijai reikėtų reikliau kontroliuoti rangovus, kurie nesilaiko reikalavimo nenaudoti medžiagų ne iš Europos Sąjungos ir su ja bendradarbiaujančių šalių.

Tačiau reikia pripažinti, kad projektų įgyvendinimo sėkmė priklauso ne tik nuo valstybės institucijų, bet ir nuo privačių verslo struktūrų. Pavyzdžiui, gamtosaugos srityje stinga ir patyrusių rangovų, ir projektuotojų.

Be atskirų projektų vertinimo, atlikome ir Lietuvoje sukurtos ES sanglaudos fondo pažeidimų administravimo sistemos auditą. Šio audito metu nustatyta, kad pagrindiniai ES reglamentų reikalavimai dėl Sanglaudos fondo pažeidimų administravimo iš esmės yra perkelti į nacionalinius teisės aktus, tačiau trūksta aiškesnio ir labiau detalizuoto jų reglamentavimo.

Kalbėdama apie privalomuosius finansinius auditus vėl norėčiau priminti vis dar nepriimtus sprendimus dėl audito institucijos, kuri teiks audito ataskaitas Europos Komisijai, paskyrimo 2007-

2013 metų laikotarpiui. Mūsų įsitikinimu, tai nėra aukščiausiosios audito institucijos funkcija, nes ją privalo organizuoti ir vykdyti vykdomoji valdžia.

Tarptautinė nuomonė šiuo klausimu viena – net ir tose keliose šalyse, kuriose nacionalinės audito institucijos buvo įkintytos į tą vežimą, jos jau atsisakė nebūdingos funkcijos. Dabar visose Europos Sąjungos šalyse ataskaitas Europos Komisijai apie ES biudžeto lėšų naudojimą teikia vykdomosios valdžios institucijos – finansų ministerijos arba prie jų įsteigtos įstaigos. Tokį požiūrį aiškiai remia Europos Audito Rūmai.

Kaip žinote, pas mus šiuo klausimu yra įvairių nuomonių. Seimo Audito komitetas ir Europos reikalų komitetas pasisakė už Europos Sąjungos lėšų audito funkcijos organizavimą ir vykdymą vykdomajai valdžiai bei tokios įstaigos suformavimą prie Finansų ministerijos. Tokios pat nuostatos laikosi ir Prezidentūra. Galutinį sprendimą šiuo klausimu turės padaryti Vyriausybė. Aš labai raginu Seimo narius palaikyti Valstybės kontrolės siekį vykdyti tik tas funkcijas, kurios nepažeistų mūsų šalies Konstitucijos ir neprieštarautų tarptautinei praktikai. Priėmus tokį sprendimą Valstybės kontrolė turės daugiau galimybių atidžiau analizuoti, ar Europos Sąjungos lėšos naudojamos efektyviai, taupiai ir ekonomiškai.

Žinoma, visa tai nereiškia, kad mes neužbaigsime jau pradėtų darbų. Mes pasirengę audituoti visas praėjusio finansinio laikotarpio lėšas, kurių įsisavinimas tęsis iki 2010 ir net 2011 metų. Tačiau 2007-2013 metų finansinio laikotarpio audito ataskaitas Europos Komisijai turėtų teikti vykdomosios valdžios institucija.

Lieka paskutinis klausimas: ar institucijos ir ūkio subjektai spės nustatytu laiku panaudoti lėšas ir ar nereikės laiku nepanaudotų lėšų gražinti atgal į Europos Sąjungos biudžetą?

Pačius naujausius duomenis apie dar nepanaudotas Europos Sąjungos lėšas, manau, pateiks Finansų ministerija. Valstybės kontrolės nuomone, rizika nepanaudoti visų skirtų lėšų išties yra. Tuomet nebaigtus projektus tektų užbaigti Lietuvos mokesčių mokėtojų pinigais. Taigi užduotis tikrai yra nelengva.

Antra vertus, ne mažiau svarbu, skubinant panaudoti lėšas nepridaryti klaidų ir nepanaudoti jų nerezultatyviai. Todėl dar kartą sakau, kad Valstybės kontrolė pasirengusi ateityje ypač daug dėmesio skirti vertinimui, ar Europos Sąjungos projektai yra įgyvendinami efektyviai ir rezultatyviai.

Pabaigoje leiskite supažindinti jus su šiais metais atliekamais Europos Sąjungos lėšų naudojimo auditais.

Visų pirma – apie veiklos auditus. Šiuo metu atliekame išankstinį tyrimą apie apyvartinių taršos leidimų paskirstymą ir prekybą.

Šiomet taip pat pradėsime auditą, kaip vykdoma biokuro gamybos ir naudojimo skatinimo 2004-2010 metų programa.

Taip pat vertinsime, kaip Aplinkos ministerija vykdo Specialiąją Europos regioninės plėtros fondo programą, kaip Socialinės aplinkos ir darbo ministerija bei jai pavaldžios įstaigos įgyvendina darbo rinkos politiką ir kaip efektyviai naudojama Europos Sąjungos parama žemės ūkiui.

Šiais metais atliekame keturis Sanglaudos fondo projektų auditus. Pirmasis - Druskininkų vandenvalos sistemos modernizavimas ir rekonstrukcija. Antrasis - Techninės pagalbos projektas Aplinkos ministerijai. Trečiasis – transeuropinio kelio Vilnius – Marijampolė plėtra. Ketvirtasis, kurį jau baigėme, – paneuropinio transporto koridoriaus modernizavimas.

O šių metų spalio mėnesį numatome pateikti Seimui Europos Sąjungos finansų valdymo ataskaitą, kurioje apibendrinsime atliktų auditų rezultatus. Joje pateiksime statistinius ir analitinius duomenis apie visas ES lėšas ir jų valdymą.